

UNIÓ TÖREKVÉSEK A NEGYVENES ÉVEKBEN.

(Első közlemény).

Történelmi tény, hogy hazánkban egyszerre terjedtek el a svájci reformáció eszméi Luther tanaival és évtizeden keresztül alig gondoltak arra, hogy a reformáció iránya között különbségek vannak. Csak a világító fényt vette észre az évszázadokon át sötétségben tapogatózó nép s nem kutatta, honnan jön az, nem elemezte, hogy minő összetételekből áll az a fény, mely egyszerre a nap felvirradtát jelzé a vallásos szellem világában. Első zsinataink a r. katolikus egyházzal szemben fejtik ki a protestantizmus tanait (erdői zsinat 1545) s ha nyomódik is határozataikra valamelyes felekezeti szinezet (az óvári zsinat 1554. lutheri, a beregszászi 1552. kálvini), ez inkább az esetlegességnek, mint a felekezeti szellem kidomborítása szándékának tulajdonítható. Szinte hajlandók vagyunk elhinni, hogy ha nemzetiségi kérdések felszínre nem vetődnek, talán a két irányú reformáció hazánkban sohasem szült volna két protestáns egyházat.

A német irányú reformációt a svájcizól élesen elkülöníteni: erre az erdélyi századok tették nálunk az első lépést, midőn a szebeni 1557-iki zsinaton erős lutheri szellemben fejtik ki tanait, majd a megkezdett úton tovább haladva az ugyanazon évi kolozsvári zsinaton Kálvin tanaira és követőire kárhóztató ítéletet mondanak. Ezzel az a veszélyes lavina, mely az eddigi egységes magyar protestáns egyházat elborítással fenyegette, megindul, az ellentétek kiélesednek, a teljes meghasonlás az 1559-iki medgyesi zsinaton a maga erejével kitör és a svájci reformáció hívei az ugyanezen évben Maros-Vásárhelyen tartott zsinaton külön szervezkednek. Az ellentéteket aztán kiegyenlíteni fejedelmi és országgyűlési akarat sem képes többé, mert az 1560. és 1561. években Medgyesre összehívott zsinatok csak a szétválást siettették, a mit az 1564-iki enyedi zsinat végre teljesen megérlelt. Az Erdélylyel vérségi kötelékkel összekapcsolt magyarországi

protestánsok is siettek hitvallásaikat formákba önteni (debreczeni hitvallás 1561, tarczali zsinat 1562, tordai zsinat 1563), túlnyomólag kálvini színezettel, a minnek eredménye az lett, hogy a két irányú reformáció a szűkebb értelemben vett Magyarországon is elkülöníti egymástól követőit. Utolsó kísérletül Csepregen tartanak a „Formula Concordiae“ megvitatása végett colloquiumot az egyesülést kereső protestánsok 1591-ben, de ez az utolsó kísérlet is meghiúsult, a Balaton és Fertő közötti közös prot. egyházkerület is szétválik s azóta külön test a két prot. egyház.

Ezen idő óta különösen ha a közös ellenségtől, a r. katholicismustól nem támadtattak, többször éles és heves vitairatokban harczoltak egymás ellen a testvéregyházak szóvivői. Ilyen vitája volt a luth. Grawer Albertnek a reform. Gönczi Istvánnal (1597., 1598., 1599., 1618.), majd a ref. Letenyey Istvánnak a luth. Kanizsai Pálffy Jánossal (1620—1630 közt). Ez utóbbi vitába egyeztetőleg, a két prot. egyház egyesülését remélve szólt bele Samarjai János (1628), de az egyesülésből semmi sem lett.

Teljes kétszáz esztendőnek kellett lefolynia, hogy megérlelje a két protestáns egyházban az egyesülési vágyat. Az együtt tűrt, együtt szenvedett testvérek belátták a szenvedések tűzpróbái alatt, hogy már csak az egyházak életének szilárdabb biztosítása végett is le kell vetkőzniök a hitvallások különbözőségéből eredő idegenkedést s ne azt keressék, a mi szétválaszt, hanem sokkal inkább azt, a mi egyesít. Ilyen szellem hatotta át az 1791. évben Budán és Pesten tartott mindkét protestáns zsinatot, a melyek a testvériségnek több alkalommal történt lélekemelő nyilvánulásai közben ugyanazon zsinat-presbyteri egyházalkotmányt foglalták kánonokba, az egyházi fegyelemről és házassági ügyekről közös elvek szerint intézkedtek, egyházi és iskolai ügyekben az alkalmas helyeken egyesülést mondtak ki, sőt a közös protestáns ügyek megbeszélése végett és az egységnek külső jele gyanánt a közös protestáns konvent eszméjét fogadták el. És mindez oly tapintatosan, a dogmáknak oly tiszteletben tartásával történt, hogy az ilyen unió ellen senkinek sem lehetett kifogása széles e hazában. Fájdalom, az egyfelől hierarkhiára és másfelől küriarkhiára vágyó pártszenvedély útját vágta annak, hogy a király a zsinat végzéseit szentesítse és ezzel visszadobta az uniót a jövő titokzatos mélységébe.

Az egyesülési vágy fellendülése a testvériségnek eme nyilvánulása idejében irodalmi emlékeket is hagyott hátra és ezek : 1. „A prot. ekkleziák között lévő különbségről való

rövid tanítás. Elmondattott a sárospataki ref. ekklezsiában 1784-ben. Pest, 1822.“ 2. „A prot. vallás két ágának egyesíthetése felől való rövid jegyzések. 1791.“ 3. „Commentatio brevis de unione protestantium in genere, praesertim in Hungaria. 1791.“ 4. „Nullitas descriminis in Articulo fidei de sacra Domini coena inter Aug. et. Helv. Confessionis Fratres. 1791.“

Az életrevaló, magasztos és krisztusi eszmék azonban nem mondhatnak le a jogról, hogy valaha győzzenek. Így a jobbak lelkét mindenkor foglyul tartó egyesülési eszme sem aludt el örökre. A XIX. század, az eszmék forrongásának ez a dicső korszaka életre költötte az aluvó uniót, hogy tíz évi vergődés után újra elszenderedjék, ki tudja: meddig.

Ennek a csecsemőnek tíz évi életéről, egyházirodalmunkban eddig még senki által fel nem dolgozott új tárgyról óhajtanak tájékoztatni e sorok. Vajha hozzájárulnának ahhoz a nagy tervhez, hogy újból felköltsük s most már életre segítsük az egyesülés nagy eszméjét!

A mozgalom most az evangélikusoktól indul ki és ott is feneklik meg. A pesti luth. egyháztanács 1836-ban felszólítja a pesti ref. egyháztanácsot, hogy iskolájukat segítse, járuljon annak fentartási költségeihez, tegyék azt közös iskolává, sőt alakítsanak egy közös iskolai bizottságot. A bizottság megalakul ugyan, de vajmi keveset végez, az egyesülési eszme függőben marad. Három év múlva, 1839. november 3-án a pesti ref. egyháztanács folyamodványt intéz a Pestre hirdetett egyházkerületi gyűléshez oly célból, hogy a pesti protestáns iskolák egyesíttessenek. Elmondják e folyamodványban: „Mi iskoláink egyesítése által újabb nyomasztó terhet veendünk magunkra, de ezt örömmel és készséggel hordozzuk, mert közjóért tiszta kebellet fáradozni minden időben legszebb hazafiúi és polgári kötelességünknek tartandjuk“. De az egyesülés eszméjénél mégis fontosabbnak tartják azt, hogy Pesten főiskola legyen s nem akarnak útjában lenni a kerület ezen terve megvalósításának; ennek következtében — végzi a folyamodvány — „alázatos kérelmünket azon hozzáadással újítjuk meg, hogy ha a f. t. egyházkerületnek magának is szándéka volna a körülmények legújabb kifejlődése után egy főiskolát Pesten felállítani s e nemes szándéka kivitelét mostani egyesítési tervünk némiképen nehezítené, *ez egy esetben* egyesülésünkről nemcsak önként lemondunk, hanem buzgó lelkesedéssel semmi fáradságot, semmi áldozatot nem fogunk kimélni“¹ stb.

¹ E folyamodványt közli *Török Pál* „Korrajzok“ cz. művének 172–174. lapjain.

A pesti egyház folyamodványára a nov. 10-én összeült egyházkerületi gyűlés felkarolja a pesti ref. főiskola eszméjét, választmányt küld ki tervkészítés végett, de az egyesülésről sem a választmány „Javaslat“-a, sem az ezt elfogadó 1840. febr. 24--25-én tartott egyházkerületi gyűlés határozata nem emlékezik meg egy szóval sem, valamint az 1840. szept. 9—10-én tartott ref. egyetemes konvent sem, mely egyébiránt a főiskola eszméjét pártolja, közérdekűnek nyilvánítja és a gyűléssel az érdekelt dunamelléki egyházkerületet bizza meg. A pesti ref. egyháztanácsot jobban érdekelte a saját főiskolájok eszméje, mint a protestáns unió és folyamodványában kijelentett álláspontjához híven a főiskola kedvéért lemond az egyesülésről.

A már-már eltemetett, halva születettnek látszó eszmét ismét evangélikus részről kezdték ébresztgetni, és pedig nem kisebb egyháztag, mint a bányavidéki egyházkerület főfelügyelője, az ideákkal telt, hazáját és egyházát egyformán szerető *gróf Zay Károly*. A protestáns uniónak nem volt Zaynál lelkesebb munkása. Férfias elszántsága lelkesedéssel párosítva vezérszerepre jelöli ki őt, a ki igazi honszerelémmel küzd saját hitfeleivel. mert reméli, hogy szláv hitfeleit az unió által közelebb hozza a meggyanúsított magyar testvéri szívhez. Zay előre láthatta a vihart, melyet felidézni fog a maga egyházában, tisztában volt azzal, hogy ellenzésre talál, de sokkal nagyobb volt hite az eszme fenségében, sokkal nagyobb volt lelkesedése egyháza és hazája iránt, semhogy az alacsony rágalmakat értékén túlbecsülje és ezért lelkesedésének lángját eloltsa. Zay Károlyt az 1840. szept. 8-án tartott egyházkerületi gyűlés iktatta be főfelügyelői állásába s adatok hiányában is sejteni merjük, hogy már más napon érintkezésbe lépett az akor üléselő ref. egyházi konvent tagjaival és többekkel megbeszélte az unió tervét; különösen pedig, hogy a pesti főiskola ügyében kiküldött iskolai bizottság tagjaival érintkezésbe lépett az unió felől, e feltevést a következmény a bizonyosság fokára emeli.

A magasztos eszme kivívása első sorban a napi sajtóra bízott. Így szólal meg az első hang 1841. február 24-én a „*Társalkodó*“ 16. számában gr. Zay Károlynak: „Néhány szó a Pesten felállítandó ref. főiskola ügyében“ cz. cikkében, mely hangjával szokatlan feltűnést keltett, tiszta szándékával sok szívet nyert meg egy csapásra az uniónak. Elmondja ebben Zay, hogy a tervbe vett pesti főiskola gyorsabban létesül, ha a két ev. felekezet egybeolvad, a mi az egész haza közérdeke a nemzet erősödése és a testvéri kapcsok szaporí-

tása által, hogy — a mint a jövő képén boldogan merengve mondja — „majd így a r. katholicismus a protestantismussal két bajnok testvér gyanánt védendi honunk nemzetiségét, alkotmányos szabadságunkat, az uralkodó háznak jogait és rendíthetetlen kőfalként környezendi az oltárt, a trónt, melyben akkor rést ütni nec portae inferi valebunt“. Az uniónak ily csábító színben rajzolt képe magasba emeli magának Zaynak is lelkét s csekély, alig számbavehető akadályokat lát úgy szellemi, mint anyagi tekintetben az egyesülés útjában és ez akadályokat is egyetértő lélekkel eltávolíthatóknak gondolja.

A fentszárnyaló lelkesedésnek ilyen magas röpte nem suhanhatott el észrevétlenül, hatás nélkül. Zay cikkének megjelenése után alig egy héttel, márcz. 5-én egybegyűlnek a pesti ref. főiskola ügyében munkálkodó választmányok Pesten időző tagjai, összesen 16-an és megírják a Viszhang-ot. (Aláírták: gr. Teleki Sámuel alelnök, br. Bánffy Pál, Fáy András, Török Pál a későbbi püspök, Bajkay Endre, Dobos János, Nagy István, Ágoston József, Szekrényessy Endre, Fogarassy János, Kapczy Tamás, Nyáry Pál, Ilkey Sándor, Fáy György, Fényes Elek, Erdélyi Ferencz). Ha a Zay felhívása lelkesedéstől lángol, a reformátusok „Viszhang“-ja férfias nyíltsággal és testvéri mély érzelmével ragad meg. Örömmel üdvözik hazafias szempontból az egyesülést, mint „a melynek valósíthatása az alkotmányos trónnak és édes hazáknak rendíthetetlen oszlopot, egy nemzetiségünket fenyegető idegen elem¹ befolyása ellen erős védfalat, emberiségéről kitűnő korunknak fényes győzelmet szerzendene“. Az eszme kivihetőségének indokolására rámutatnak a porosz unióra, mely ebben a korban már egy megerősödött protestáns egyházat mutat fel. Igérik, hogy buzgó és csüggedetlen támogatói lesznek a gróf tervének s az ő „egyesüljünk!“ jelszavát a maguk „neveljük!“ jelszavával kötik össze, tehát az egyesülést a nevelésben akarják elsőben is érvényesíteni, ezzel kezdeni. Boldog öntudattal mondják: „Ha a szeretet, e századnak legszebb diadala kivivathatik, akkor azon öntudat, hogy ama szép eredményekkel is biztató általános egyesüléshez parányi erőnkkel mi egyesek is járulhattunk, végóráinkat is meg fogná édesíteni“. Ilyen tudattal, ez eszme szolgálatában fogják ők kezelni a főiskola szervezését, a melynek célja lesz „nem egyedül hitágazatok utáni nevelés, hanem a nemzet gyermekeinek imádott hazánk

¹ Bizonyosan a nagy szláv birodalomról ábrándozó pánszláv törekvésekre történik célzás, mely már ekkor erősen mozgott a felvidék lutheránusai között.

hasznos, hű polgáraivá és emberbarátokká leendő műveltetése".¹ Az egyesülési vágy a reformátusoknál a Viszhangban impozáns, tiszteletet ébresztő módon nyilvánul. A 30 tagból álló választmány többi tagjai is bizonyára egy értelemmel vallották az iskolai egyesülés elveit, ha távollétük miatt nem irták is alá a nyilatkozatot, annyival is inkább, mert így a főiskola iránt nagyobb érdeklődést remélhettek, a gyűjtéstől több sikert várhattak. E hirlapi nyilatkozat jelentőségét nagyban emeli az, hogy nem egyes ember, hanem egy egész testület véleményét fejezi ki, a mely bár a főiskolára gyűjtés folyama eddig is széles és mély mederben folydogált, de mind a mellett sem zárkózik el szűkkeblűen a testvér elől.

A mindkét prot. felekezet részéről történt nyilatkozatok után napirendre került a sajtóban az unió kérdése és *Kossuth Lajos* inkább hazafiúi, mint egyházi szempontból, (a mennyiben az unió tervben leplezve bár, de benne volt a pánszlávismus megtörésének szándéka) folytonosan felszinen tartja lapjában a felvetett nagy kérdést. A vitát ő maga indítja meg, két éven át hol a saját neve alatt, hol névtelenül több lelkesítő cikket ír ez ügyben s megnyitja lapját a vita előtt. Mindjárt a következő számban maga lép fel az eszme mellett „Unió” című vezércikkében.² A Viszhang hatásáról meg van győződve s ezért nem annyira az eszme iránti lelkesedés felköltése végett, mint inkább a dolog gyakorlati oldalához szól, a gyakorlati nehézségek elhárítását tárgyalja. E gyakorlati nehézségek a dogmai és egyházkormányzati különbség, de a dogmát véleménye szerint nyílt kérdésnek kell hagyni, hogy három egyház ne legyen a kettőből a dogmák egyesítése által. (Hatalmas momento volt már ekkor a porosz unio története, mely a dogmák egységesítése által megteremtette az orthodox ó-lutheránus egyházat). Kossuth az egyesülés útját így indítványozza egyengetni: 1. Nyilatkoztassák ki egyenesen, hogy hitágazati kényszerítés sem egyik, sem másik részről nem czéloztatik; hanem 2. iskolák felállítása és nevelésügyi intézkedés erkölcsileg és anyagilag egyesített erővel történendik a protestantismus közös szellemében, úgy mindazáltal, hogy a közös erővel alapítandó iskolákban hitágazati tanításra mindkét felekezetnek külön tanítója legyen. 3. Az egyesület

¹ A „Viszhang” Zay cikkével együtt a Kossuth „*Pesti Hirlap*”-ja 1841. évi 21. számában jelent meg; nyilván az ügy fontosságát akarta kiemelni a szerkesztő az által, hogy a Zay cikkét is átvette a „*Társalkodó*”-ból.

² *Pesti Hirlap* 1841. 22. sz.

czélul csak a jövődőt tűzi ki és azért a már fennálló tanodák alapítványai eredeti rendeltetésüknél sértetlenül meghagyatnak; ezekre nézve vezérelvül a kölcsönös szeretet szellemében csupán az fogadtatván el, hogy a hittani oktatást kivéve a tanítók alkalmazásában vallásfelekezeti különbségre tekintet ne legyen; és a hol az egyik felekezetnek iskoláját a másik felekezetből számosan látogatják, ott ezeknek számára saját hittani széket alapíthasson“. Kossuth ezen terve nem foglal magában elérhetetlen dolgokat s ha van út-mód az uniónak minden nagyobb rázkódtatás nélkül való megvalósítására, ez az út-mód csak az lehet, hogy nevelés által készítgessük annak útját. Az ilyen egyesülés nincs is példa nélkül.¹

Kossuth ezen tervét az iskolában való egyesülésre némelyek határozottan meg akarják valósítani az együttesen felállítandó pesti prot. főiskolában. Így Gömörből hallatszik ez az óhajtás² egy B. nevű írótól, majd egyes testületek, egyes egyházközségek részéről, a melyek közül a nagygyőri ev. egyháztanács márcz. 28-án határozatot hoz, hogy Zayt üdvözli az unió eszméjeért, a melynek kútfeje a pesti főiskola legyen s erre nézve óhajtják, hogy azt sem reformátusnak, sem lutheránusnak ne nevezzék el, hanem annak neve „evangelikus főiskola“ legyen.³ A temesvári egyesült prot. egyház pedig márcz. 25-én kelt levelében szintén lelkesen üdvözli Zayt, az uniót. „a remények legszebbikét“ s óhajtja, hogy ha a létesítendő iskola nem lehetne is még a tökéletes egybeolvadás sarkköve, legyen az legalább a teljes egybeolvadást előkészítő tudományos közös intézet. Az egybeolvadás lehetőségét a temesvári egyház a saját példájával mutatja be; a mennyiben ők 1839-ben már közös templomot építettek, a melyben a ref. és lutheránus lelkész felváltva működik, az úrasztalán feszület s gyertya van, mely utóbbit úrvacsoraosztáskor meggyújtják; az úrvacsora a térdeplőnek (luth). ostyában, az állónak (ref.) kenyérben adatik; a luth. és ref. énekeket felváltva használják, a gyermekeket mind a kétféle káté szerint tanítják, a sátoros ünnepek mellett három luth. ünnepet is ülnék.⁴

¹ Az osztrák protestánsoknak még theologiai intézetük is közös Bécsben, a hol a tanárok mindkét prot. felekezetből választhatók, csak a dogmatika előadására van külön luth. és külön ref. tanszék felállítva. Talán ugyanazon gondolat némi visszasugárzása volt az, hogy a pesti theologian egy ideig a luth. Székács és Haberern is tanított.

² *Pesti Hirlap* 1841. 28. sz.

³ *Pesti Hirlap* 1841. 29. sz.

⁴ *Pesti Hirlap* 1841. 42. sz. A mint e közlemény mutatja, az egyesülést Temesváron is csak a szükség terepeltte meg és nem a testvéri benső

Örömmel üdvözli a közös protestáns főiskola eszméjét és az ekként meginduló uniót a mosony-győri luth. esperesség is, mely máj. 18-án tartott gyűlésében foglalkozik ez ügygyel,¹ valamint a tokaji luth. egyházközség is május 20-án tartott gyűléséből, melynek főfelügyelője, Radányi Miksa a szükséges lépések megtételét igéri és a többi lutheránusokhoz hasonlóan lelkesedéssel üdvözli Zayt, kiben az uniói törekvések biztosítékát látják.² Az iskolák közül határozottan pártolja az uniót az eperjesi luth. kollégium, mely az ez ügyben hozott határozata szerint „a pesti ref. főiskola eszméjét üdvösnek ismeri, már csak mint a saját részéről is mindenekelőtt óhajtott uniónak első tetteleges kezdetét”.³

A szépen fejlődő, lelkesedéssel táplált gyermek azonban nem sokára ellenséget szerez magának, a nemzeti megerősítés éles hangsúlyozása nem költött fel mindenütt általános örömet. Mint az andalító zenébe belerikkantó dissonans hang lerontja a melódia hatását, úgy zavarta fel az unió fényes képén merengő lelkes protestánsok nyugalmát az a hang, mely az 1841. év elején, tehát mindjárt a mozgalom élénkebb s határozottabb megindulásakor felhangzik Lipsceből egy ily című német nyelvű röpiratban: „*Protestantismus, Magyarismus, Slavismus*”. Szerzője ismeretlen, de fájdalom, nem ismeretlenek előttünk azok a rágalmak, melyeket a magyarságra szór. Az uniót határozottan elítéli, mint a melynek nincs is más célja, mint megfosztani a szláv nyelvű lutheránusokat nyelvüktől, nemzetiségüktől; ennél fogva felhívja testvéreit, a szláv lutheránusokat, hogy az unióba valahogy bele ne menjenek, mert akkor elvesztik nyelvüket, nem lesz szabad Istent anyanyelvükön imádni.

Íme, az evangéliumi példázat szerint, „mikor szárba indult a gabona, megtetszék a konkoly is”. A nevezett röpirat elbinti a sárkányfogakat, melyekből az uniót megfojtó sárkányok nőttek ki idővel. Az unió vezetéi — megengedem, hogy ügyetlen politikával — őszinteséggel léptek fel, nem csináltak titkot azon tervükből, hogy ők az uniótól a magyar nemzetiség megerősödését remélik, de az által magukra zúdították a pánszlávok dühét. Igaz ugyan, hogy a panszlavismus főfészke, Turóczmegye lutheránus esperessége, később, aug. 26-án tartott

vonzódás. De a közös templomon kívül összekötő kapocs nincs, tehát egybeolvadást csak színes szemüveg mutat. Mihelyt mindkét fél megerősödött, külön váltak egymástól itt is a protestánsok 1891-ben.

¹ *Pesti Hírlap* 1841. 53. sz.

² *Pesti Hírlap* 1841. 63. sz.

³ *Pesti Hírlap* 1841. 62. sz.

gyűlése testületileg elítéli a megyebeli pánszláv bujtogatókat s az ellenük küzdő főfelügyelőt, Zayt melegen üdvözli nemes munkájában:¹ de az izgatóknak volt gondjuk arra, hogy felköltsék az alsó néposztály szenvedélyeit, féltékenységét, hogy felszítsák jámbor tót népünk között azt a fajgyűlöletet, mely végeredményében az uniót eltemette s a házára ráhozta az 1848/49-iki vérontás és fajháború rémeit. Örök szégyenfoltja az unió történetének eme lapján az, hogy ép papjai és tanítói fanatizálták népüket a magyar faj elleni engesztelhetlen gyűlöletre s így csináltak nemzetiségi politikát az egyházban.

A pánszláv oldalról először felhangzott „veto!” tagadhatatlanul megdöbbsentette az unió katonáit a ref. részen, de egyenesen harcra tüzelte az unió lutheránus bajnokait. E megdöbbenés és aggodalom fellege borong a *tiszáninnyi ref. egyházkerület* 1841. évi tavaszi gyűlésének tárgyalása felett. A gyűlés hangulata nem jogosít reményre. Nem bíznak az unió kivihetőségén a luth. pánszláv törekvések miatt. Ehhez járult az a szűkkeblűség is, mely a pesti főiskolában a kerület főiskolájának versenytársát látta s féltette ennek érdekeit, a minek folytán nem akarják a pesti ref. főiskola ügyét az egész ref. egyház közös kérdésévé emelni. Ez az aggodalom és féltékenység azonban nem nevezhető általánosnak, a mit mutat az, hogy főleg a két protestáns egyház iskoláinak egyesítése felől tervet készíteni a kerületi gyűlés egy bizottságot küld ki s az uniónak lelkes hívei is akadtak, a kik szeretnék a miskolczi luth. gymnasiumot a ref. lyceummal egyesíteni, a mi csak előnyére válnék a tanügynek.² A kerület véleménye azonban később egészen jobbra fordult, a mint alább az események folyamán jelezve lesz.

Egészen más hangulata volt a *dunamelléki ref. egyházkerület június 21-iki gyűlésének*.³ Ezt az egyházkerületet a kebelében Pestre tervezett főiskolánál fogva legközelebről érdekelte az unió, de másfelől nem lehet tagdni azt sem, hogy az a magasabb lendületet vett szellemi élet, mely ez időben rohamosan készíté a nemzet boldogabb jövőjét, vetegette egy nemzeti újjászületés alapját, ez a magasabb szellemi élet központjául Pestet választá; nem csoda tehát, ha a nemzeti élet újjászületésével szorosán összefüggő oly kérdésnek is, mint a protestáns egyháznak egyesülése, Pesten akadtak leglele-

¹ *Pesti Hírlap* 1841. 75. sz.

² A kerületi gyűlés hangulatáról és lefolyásáról egy Miskolcra érkeztet levél értesít a *Pesti Hírlap* 1841. 45. számában.

³ Az unió tárgyalásáról jegyzőkönyvi kivonat alakjában referált Bajkay Endre, a kerület világi főjegyzője a *Pesti Hírlap* 1841. 52. számában.

sebb előharczosai. A dunamelléki ref. egyházkerület inkább osztatlan lelkesedéssel fogadja az uniót, mint a tiszáninneri fogadta, kijelentik, hogy bár a pesti főiskolára adakozni felhívó szózatban ref. főiskola említetik, de ez csak azért van, mert a Zay felszólalásakor a segélykérő ívek már szétküldezték, mindamellet is elvben közös főiskolának tekintik azt, elfogadják a lutheránusok adakozását is nemcsak, hanem a 200 frtot aláírott pártfogók alapítóknak tekintetnek, ha lutheránusok is és részökre az iskola kormányzásába befolyás biztosítottatik, a tanárválasztás joga rájuk is kiterjed felekezeti különbség nélkül; a tanárok mindkét felekezet kebeléből lesznek választhatók. A gyűlés nem megy túl az iskolaügy egyesítésén, mert a teljes unió megvalósítása a konvent hatáskörébe tartozik, de az iskolaügyi egyesülés őszinte óhajtasából kifolyólag felkéri Zay grófot azon működni, hogy luth. részről is küldessék ki egy teljhatalmi választmány, mely a reformáltak iskolaügyi választmányával együttesen munkálja az iskolaügy egyesítését. Lehet, hogy a dunamelléki ref. egyházkerület határozata nem elégítette ki azon vérmes reményeket, melyek a teljes unióra czéloztak, de azt tagadni nem lehet, hogy az adott viszonyok közt az unió útját a legszebben egyengette e határozat azon szabadelvűség által, mely a tervezett főiskola kormányzására és tanáraitra szóló elvi megállapodásban megnyilatkozik.

Az iskolaügyi egyesülést, az egyesült pesti prot. főiskola eszméjét pártolja a *dunántúli ref. egyházkerület is*, ilyen szellemű utasítással látja el a konventre küldendő követeket s óhajta, hogy az uniált főiskolában a lutheránusoknak külön hittanítói legyenek.¹ Ezen az állásponton azonban az unió inkább csak külső, a túlóvatosság, mely külön hittani tanzsékek kivánásában mutatkozik, messzebbre tolja az egyesülést, mint a dunamelléki ref. egyházkerület határozatából kiáramló szabadelvűség.

Ha a dunántúli ref. egyházkerület magatartását óvatosnak jeleztük, a *tiszántúli ref. egyházkerületét* méltán mondhatni szűkkeblűnek és ridegnek. Az 1841. aug. 13-án Debreczenben tartott egyházkerületi gyűlést dogmai szempontból a Beythelstván szelleme hatotta át, mely kibékíthetetlen ellentéteket lát a két felekezet hittani álláspontja között. A hitbeli unió teljes lehetetlennek tűnik fel a gyűlés előtt, sőt egyenesen áldástalan voltát mutogatták egyesek az uniónak. Akadtak szűkkeblű féltékenyek, a kik az iskolai egyesüléstől a deb-

¹ A gyűlést július 1-én tartották. *Pesti Hirlap* 1841. 56. sz.

reczeni főiskola tiszta ref. alapítványait féltették, pedig az alapítványoknak közös célra konfiskálására senki sem gondolt, a mint ezt Kossuth is írja fölebb tárgyalt „Unió“ cz. cikkében. Sőt emelkedett a kerületi gyűlésen olyan hang is, a mely igazán hallatlan logikával az unióban nemzetellenes célnak látott. E rideg, a protestantismus közös ügyei iránt érzéketlen tanácskozásból, mint üdítő oáz emelkedik ki Péczely József nemes alakja, a ki felveszi a küzdelmet e rideg áramlattal, a ki melegen pártolja az uniót, de hiába. A gyűlés határozata az, hogy elismerik ugyan az unió eszméjének üdvös voltát, de a háromfelé szakadástól félnek s még az adminisztráció egyesítésébe sem ereszkednek. Ugyanez a gyűlés a pesti ref. főiskola ügyét is ridegen elutasítja magától s azt az érdekelt Dunamellék ügyének nyilvánítja.¹

Ez a merev álláspont, ez a ridegség azonban nem magának az egész kerületnek érzületét fejezte ki, hanem a központ Debreczen nyomakodott a gyűlésre s a még mindig lappangó hierarkhikus törekvés uralja a gyűlés határozatát. Hiszen a *felső-szabolcsi egyházmegye* a maga 93 egyházával egyhangúlag lelkesedik az egyesülés mellett, örömmel üdvözli azt az egyház és haza nevében, a hála hangján ír a vallás, haza és nemzetiség ügyében fáradozó Zayhoz, őt a további munkára buzdítván, sőt egyenesen feliratot intéz a kerületre, hogy a tettleges egyesítést sürgesse követői által az ez évi konventen. Így határoz a szabadelvűségéről mindenkor ismeretes Szabolcs júl. 27-én Nyiregyházán tartott gyűlésében, de láttuk, hogy feliratának épen semmi hatása nem lett a kerületen.² Ugyanilyen hangulat uralkodik a kerület hivatalos érzelmeivel ellentétben az érmelléki, beregi, szatmári, és bihari egyházmegyében,³ a mi világos tanújele annak, hogy az egyházkerületi gyűlés ama rideg határozatát a hierarkhikus klikkszellem szülte. Mig a reformátusok egyházkerületi gyűléseikben hol gyengébb, hol erősebb ragaszkodást nyilvánítanak az unió iránt, addig a lutheránusok erősebb mozgalmat fejtenek ki

¹ *Pesti Hírlap* 1841. 69, 87. sz. Igaz ugyan, hogy a későbbi tudósító szépíteni akarja a dolgot, de, hogy az augusztusi gyűlésen csakugyan így tárgyalták az uniót és így határoztak, azt kétségtelenné teszik a gyűlés folyamáról szóló azon részletes tudósítások, melyek a szerkesztő Kossuth kezébe küldettek. Hogy később, az októberi gyűlésen ez a merevség tűnőfélben van, az történeti tény, de az augusztusi gyűlés igen sokat ártott az ügynek, az tagadhatatlan.

² *Pesti Hírlap* 1841. 67. sz. Gr. Vay Károly egyenesen tiltakozik az ellen, hogy a kerület érzülete a f.-szabolcsi egyh.-megye érzületével azonos volna. L. *Pesti Hírlap* 1841. 78. sz.

³ *Pesti Hírlap* 1841. 81, 93. számok.

és készülődnek az őszi konventi gyűléshez, hogy a reformátusokkal egy időben ülésező konvent hivatalosan és eredményesen munkába vehesse a két evangélikus egyház egyesítését. A konvent idejének közeledtével esperességi gyűlések tárgyalják az eszmét, kifejtik nézeteiket, útasításokkal látják el követeket. A gömöriek (júl. 9—10.) a főlebb említett német nyelvű röpirat névtelen írójával szemben („lipcsei névtelen“) védelmükbe veszik Zayt, az unió mellett lelkesednek s ennek látható alakban is kifejezést adnak az által, hogy Gömör-megye ref. vallású főjegyzőjét egyháztanácsai ülnökké választják.¹ A hegyaljai esperesség júl. 13—14. napjain Nyiregyházán tartott gyűléséből szintén védelmezi Zayt a pánszláv támadások ellen s a ker. gyűlésre küldendő követeknek szívére köti az unió pártolását.² A késmárki ág. ev. egyház júl. 25. és aug. 8-án tartott gyűlése a kerületre küldendő követeket megbízza az unió pártolásával, a dogmában az egymáshoz közeledést a papok- és tanítóknak az egyesülés érdekében tartandó felvilágosító fejtegetései által óhajtja előkészíteni, pártolja a közös főiskola eszméjét s az egyházalkotmány egyenlősítésére egyes vegyes bizottmány kiküldését kívánja a konvent részéről.³ Ilyen a hangulat az unió mellett a Tiszamelléken, mely Rozsnyón aug. 17—19. napjain tartott kerületi gyűlésében utasításul adja a konventre küldendő követeknek, hogy támogassák azt. Szentiványi Károly indítványát Pulszky Ferencz ajánló szavaira a lelkészek (köztük a superintendens is) kivétel nélkül támogatják, érezve, hogy ez ügyben az egyházi rend tehet legtöbbet; legelső dolognak tartják, hogy az egyesülhetés felől a theologusok nyilatkozzanak, mert — mondják — „theologi sunt rixori, ab odio theologorum libera nos domine“. Voltak — s bizonyára a praktikusabb rész — a kik a dogmák egyesítését akkorra javasolták, mikor az uniót az iskolák eléggé előkészítik. Végre az indítványt közörművel elfogadták s a közös pesti főiskolának a konventen pártolását kimondták. Jóleső érzettel jegyezzük itt fel, hogy az uniót e vidéken a szláv elem is szívesen fogadta,⁴ Trencsén, Zólyom s a Bácska szintén.⁵

A hivatalos testületek: egyházak, esperességek, kerületek gyűléstermeikben vitatkoznak, tanácskoznak az unió és annak módozatai felől, de a sajtó is megteszi a maga köte-

¹ *Pesti Hirlap* 1841. 59. sz.

² A gyűlésről Májerszky Lajos referál. *Pesti Hirlap* 1841. 61. sz.

³ *Pesti Hirlap* 1841. 67. sz.

⁴ *Pesti Hirlap* 1841. 69. 72. sz.

⁵ *Pesti Hirlap* 1841. 69. 70. sz.

eleségét. Kossuth nemcsak tudósít lapjában a legcsekélyebb mozzanat felől is, hanem irodalmi úton is készíti a konventet elő a kérdésre. Bernáth Zsigmond főfelügyelő szept. 8-ra egyetemes konventre hívja meg hitsorsosait és a meghívóban az uniót jelzi legfőbb tárgynak. Ebből az alkalomból czélszerűnek látja Kossuth elosztatni a netaláni félreértéseket s elmondja lapjának vezércikkében, hogy ez a konvent nem akar egy újabb csepregi kollokvium lenni, mely szétszakgatott, hanem a mult hibáit akarja jóvátenni, egybeolvasztani a szétvált testvéreket. Az unió létesíthetőségét vallja, a két legfőbb akadályt a luth. szlavismust és a ref. hierarkhiai hajlamot nyílt sisakkal legyőzhetőnek reméli. Az unió előkészítésének eszközéül javasolja: 1. hogy a testületek nyilatkozzanak felőle, 2. a sajtóban ezt az ügyet egy külön lap képviselje és szervezze, melynek két szerkesztője mindkét felekezet kebeléből való legyen.¹ A reformeszméktől duzzadó, hátrafelé soha, oldalt is ritkán tekintő, szinte rohamosan előtörekvő Kossuth mellett sokat használt ez ügynek az óvatos, körültekintő, hangzatos jelszavaknál a tényleges helyzetet jobban mérlegelő *Székács József*. Az a józan conservatismus, mely az előrelátó Székácsot jellemzi, a mely a cél fenségét szem előtt tartva, az eszközöket s a módokat mérlegelni sem felejtette el, szükséges volt, nem hogy lehűtse a lelkesedést, hanem, hogy kellő mederbe terelje annak duzzadó folyamát. Építésre mindig a körültekintő emberek voltak és lesznek leginkább képesítve. Székács aug. 12-én, a tiszántúli egyházkerületnek említett gyűlését megelőző napon írja meg „Gondolattöredékek az unió felett“ cz. beható cikkét,² melyben mert az uniót mélyebb alapokra óhajtja fektetni, egészen helyesen megkülönbözteti azt a pesti főiskola ügyétől s attól külön tárgyalja. Minden bölcs és becsületes ember kívánatosnak tartja az uniót — mondja — de azt jelenben egyszerre végrehajtani nem lehet, és pedig nem lehet a dogmák miatt. Példákkal mutatja, hogy a hol az unió létrejött, ott vagy 1. lemondott az egyik fél minden, a másiktól különböző tantól és elfogadta annak tan-tételeit; vagy 2. mindenik lemondott egyesekről, kölcsönösen fogadtak el egymástól. Két út van tehát: a beleolvadás vagy az összeolvadás. Az első eset jelen viszonyaink között nem várható, mert egyik fél sem hajlandó áttérni, beleolvadni a

¹ *Pesti Hirlap* 1841. 57. sz. »Egyetemes konvent és unio.« A közös egyházi lap szerkesztőjéül Székács Józsefet (luth.) és Török Pált (ref.) ajánlja, kik annak megindítására magukat másnap fel is ajánlják Taubner Mátéval együtt. P. H. 1841. 58. sz.

² *Pesti Hirlap* 1841. 66. sz.

másik egyházba; a második esetet, némelyek elhagyását és egymástól egyes tanoknak kölcsönös átvételét, ezt a mondva-csinált uniót nem tartja teljesen kielégítőnek mindenkire nézve s ez úton három egyház állana elő: egy ó-ágostai, egy ó-helvét és egy új evangélikus. Hagyjuk a dogmákat! ez a jelszava, hanem egyesítsük a kormányzatot, állítsunk fel egy főtanácsot, mely összetartsa a széthuzó elemeket s emelje a két egyház tekintélyét. Ha így egy közös főhatóság egységes kormányzása alatt tömörülnénk s összeszoknánk, akkor lehetne előkészítgetni a főtanács vezető szelleme mellett az uniót a népiskolákban és egyes gyülekezetekben. Mikor aztán már egyet tanítanak az iskolákban, egyformán prédikálnának a papok a szószéken, akkor a külső megegyezést lehetne munkába venni és ezzel az uniót lassan, hosszú idő alatt békés úton lehetne biztosítani. Az unió létesítésének az a három mozzanata (adminisztrációi, majd benső s végül külső egység) kétségkívül hosszú időt venne igénybe, de történelmileg igazolt tény az, hogy éles ellentétek megszüntetése, szétszakadtak egyesítése nem történik meg soha egyszerre, sokáig kell várni az ilyen gyümölcs megérését. De a hosszas előkészítés és érlelés kellemetlenségeit bőven kárpótolná az egyesülésből fakadó erőérzet és testvéri melegség.

Székács-hoz hasonló szellemben ír a reformátusok sorából Bajkay Endre két nappal a két konvent összegyűlését megelőzőleg az unió mellett „A magyarhoni két ev. felekezet gyakorlati tekintetbeni egybeolvadásáról“, melyben ajánlja, hogy a szlávokat meg kell győzni a felől, hogy az egyesülés által nyelvök nem forog veszélyben. Egyebekben Székács-sal megegyezőleg az unió lassú, fokozatos életbeléptetésének barátja, a Székács által ajánlott fokozatok betartásával.¹

Eddig érlelődött az ügy az egyházi testületek zöld asztalainál és a sajtóban, midőn elközelgett a *konventi gyűlés* napja, melyet mindkét felekezet Pesten tartott meg, az ág. evangélikusok szept. 8-án, a reformátusok szept. 9-én. Az unió történetének ez volt a legkiemelkedőbb mozzanata, az egyesülést óhajtó kedélyeknek legfényesebb megnyilatkozása; méltó azért, hogy mindkét konvent tárgyunkra vonatkozó határozatáról részletesen emlékezzünk meg.

Az ág. evangélikusok konventje Zay felszólalásával kezdődik, a ki férfias hangon felel az ellene szláv részről emelt elkeseredett gyanúsításokra, a maga tetteit a konvent bírálata alá bocsájtja, kijelentvén, hogy ha ez az ítélet őt bűnösnek

¹ *Pesti Hirlap* 1841. 70. sz.

nyilvánítja, kész lemondani főfelügyelői állásáról. Férfias nyilatkozatára a pánszlávismus elleni izgatottság és ingerültség a felelet. Egymásután emelkednek fel a gyűlés legtekintélyesebb tagjai: Kubinyi Ágoston, Szeberényi János, Draskóczy Sámuel, Szentiványi Károly, Pulszky Ferencz és mások, helyeselve a Zay eljárását, kemény szavakkal illetve a pánszláv izgatókat. Mintha csak a pünkösdi Szentlélek ülne kettős tüzével a nyelvekre, míg a pánszlávismuskak egy sem akad szószólója, ha akadt volna, a hangulatból kivehető, hogy egy második országgyűlés jelenetei következhetnének; hiszen az izgató a sötétet keresi, bujtogatni napfénynél nem lehet. Az enthusiasmusig csapongó hazafiúi hév a magyar nyelvet derekasan megvédelmezi ellensége ellen. A lelkes és tüzes szavakra helyesli a gyűlés Zaynak tetteit s feláll Szentiványi tiszai követ és indítványozza az uniót, hogy egy vegyes választmányba tagokat küldjenek ki javaslattétel végett. Az indítványt egy szívvel-lélekkel elfogadják és 41 tagot küldenek a választmányba. Ezután megkésztik a ref. konventhez szóló átiratukat, a mely, mint a lelkesedés és komoly szándék igazi tükre, megérdemli, hogy egész terjedelmében ide iktassuk. Az átirat ez:

„Méltóságos és főtisztelendő egyetemes egyházi gyűlés!

A kik vallásunk közös alapjában, a hit, remény, szeretet közös kútfejében mindig egyek valánk, kiket századoknak viszontagságai jó s balszerencsében, jog- és törvényekben osztályosokká tettek, — meleg testvérszeretettel szívünkben, szilárd, férfias akarattal keblünkben s rendíthetetlen bizodalommal az isteni gondviselésben, mely századokon át érleli, de megérleli az emberiségnek üdvös műveket: — nyújtjuk testvérileg, testvéri fogadtatást váró jobbunkat és kimondjuk a szót, melyben vallásunkra, magunkra, hazánkra s az emberiségre üdv s malaszt rejlik, — kimondjuk a szót, melyet közel két századon át édes reményként ápolt annyi őszinte kedély: és e szó ebből áll: „*egyesüljünk!*“

A kor szellemének szelíd haladása szenvedelmeket csillapított; a szabad észhasználat, a protestantismus e közös jelleme elfogultságot osztatgatott; politikai körülmények akadályokat hártották el s a fogékony keblek akarattjára kedvező alkalom int. Ily pillanatban s ily viszonyok között költé fel Isten az egyesülés szózatát, és nekünk úgy tetszik, hogy e szózatban a kor nyelvének szózata zeng, és kebleinkben e szó csengése visszhangra talált.

Mi tehát, az ágostai hitvallást követő magyarországi evangélikusok, mind a négy egyházkerületünk egyetemes közgyűlésében egybegyűlve, komoly megfontolás után egy szívvel-lélekkel, közös és közértelemmel valljuk és kijelentjük: hogy mi a magyarországi két evangélikus felekezet egybeolvadását buzgóan óhajtjuk; valljuk és kijelentjük, hogy ezen egybeolvadás mind a két felekezet közös érdekében jó, üdvös, sőt szükséges is. Valljuk és kijelentjük, hogy oly lényeges akadályt nem ismerünk, mely ha mindkét részről tiszta és erős akarat lesz, az egybeolvadást gátolhatná s azért valljuk és kijelentjük: hogy mi a két evangélikus felekezet egybeolvadására tehetségünk szerint közremunkálni magunkat elhatározzuk. Ime tehát a testvérszeretetet s a férfias akarat nyilatkozása, melyet a helv. vallástételű méltóságos és főtisztelendő egyetemes egyházi gyűléssel azon édes reményben közlünk, hogy abban velünk egyetérteni, testvéri jobbunkat testvérszeretettel fogadni s minket hasonló nyilatkozattal megörvendeztetni méltóztatnak.

A mi már e szent s üdvös szándok valósítását illeti: mi úgy vélekedünk, hogy az óhajtott egyesülés módjának a protestantizmus közös elvei vezérlete melletti kidolgozása legsikeresebben vegyes választmány által történhetné, mely javaslatát mind a nyolcz superintendentiákkal közölné, hogy így annak idejében mind a két evangélikus felekezet egyetemes gyűlésében megvizsgáltatván, annak rendje módja szerint közhatározat hozathassék.

Nem kételkedhetvén, hogy testvéries ajánlközásunk a méltóságos és főtisztelendő egyetemes egyházi gyűlésnél rokon indulatra s kész elfogadásra talál: részünkről e választmányhoz a következők nevezettek ki: Mind a négy kerületi felügyelők, mind a négy superintendens. *Dunántúlról*: Benyovszky Péter, Horváth Dániel táblabírák; Perlaki Dávid esperes, Wimmer Ágoston, Haubner Máté hitszonokok; Hetyéssy László sopronyi professor. *Dunamellékről*: Justh József és Scultéty Pál t. bírák; Kanka Samu esperes; Simko Vilmos hitszónok; Boleman István prof. *A bányai superintendentiából*: Tihanyi Ferencz temesi gróf, Schedius Lajos k. tanácsnok, Sréter János alispán. Kubinyi Ágoston, Lissovényi László, Kosuth Lajos t. bírák; Valentinyi János esperes, Chalupka János, Mikolay István, Székács József hitszónokok. *Tiszamellékről*: Draskóczy Sámuel alispán s ker. helyettesfelügyelő, Szontagh István esperességi felügyelő,

Szentiványi Károly, Pulszky Ferencz, Fabriczy Sámuel, Spóner Pál t. birák; Spissák György esperes; Fernjencsik Sámuel, Kolbenheyer Mórítz hitszónokok; Vandrák András, Hlavacsek Mihály és Pelech János professorok. A vegyes választmány elnökségére pedig nagyméltóságú széki gróf Teleki József koronaőr ő excellentiáját bátorkodunk megkérni. A gondviselőnek mutató ujja az idők tanácsában mutatkozik. A süker áldása Istennél van, embereké a szándék, akarat, ügyekezet. Forrjunk össze szándékban, akaratban, ügyekezeten s Isten segédelmével összevezérlendjük a folyam elszakadt két ágazatát, hogy egyesülten, diszben, erőben, tehetségben meggyarapodva, szent rendeltetésének az idők viszontagságain keresztül megfelelhessen. A kik egyébiránt stb.

Költ 1841. szeptember 8-kán Pesten tartott egyetemes közgyűlésünkben¹.¹ (Aláírások).

Ezen átiratot szept. 9-én a ref. konventhez, egy „fényes küldöttség“ vitte át, a melynek szónoka Jozeffy Pál tiszamelléki superintendens volt. Jozeffy szép beszéde nagy lelkesedést keltett a konventben s alig hangzottak el testvéri érzelmeiket tolmácsoló szavai, azonnal feláll *Fáy András*, indítványozza, ajánlja az uniót, a mire egy szívvel-lélekkel kiáltott „elfogadjuk!“ lett a felelet. A nagy öröm és lelkesedés azonban korai volt, br. Vay Miklós mint a tiszántúli egyházkerület követe, megbizója nevében üdvözli ugyan az uniót, de a kivitelben legyőzhetetlen akadályokat lát; de felszólalásra főleg az indította, hogy a konvent nézete szerint nem illetékes ez ügyben határozni, annak határozatai nem kötelezők az egyházkerületekre s miután a konvent kormányzó testületnek nem tekinthető — a mint ezt Vay történelmi alapon bebizonyítja: — a vegyes választmányba tagokat nem küldhet, ez a kerületek belkörü joga, bizassék tehát az egész unió-ügy a kerületekre. Vaynak jogilag kifogás alá nem eshető indítványa, mely a kerületek jogait védelmezi a konventtel szemben, nagy zendülést támasztott. „Hosszas és viharos“ vita indul meg, de csak Ragályi Tamás osztja Vay véleményét, a többiek a konventet illetékes testületnek állítják arra, hogy a vegyes választmányba tagokat küldhessen. Ez a vélemény az elnöknek országgyűlési példákra hivatkozása után győzött is és 18 tagot választottak az unió bizottságba; ezek: világi részről a négy főgondnok, Ragályi Tamás, Dókus László, Zsombory Imre, Nyári Pál, Fáy András és Zsoldos Ignác; egyházi részről: a négy superintendens, Pol-

¹ Ez átiratot közli a *Pesti Hirlap* 1841. 73. sz.

gár Mihály főjegyző, Szeless Sámuel, Nagy Mihály és Futó Sámuel esperesek. Belenyugodtak, hogy a választmány elnöke az ág. ev. konvent által ajánlott református gr. Teleki József koronaőr legyen és testvér-konventnek felekezetieskedésen felülemelkedését hasonlóval viszonzni akarva, alelnökéül gr. Zay Károlyt kéri fel e vegyes választmányának.

A két konvent lefolyása tagadhatlanul nem egyforma benyomást tesz a történészre. Míg az ág. evangélikusok lelkesedése tiszteletet parancsol, őszinte szándéka emeli a keblet, addig a reformátusoknál érezhető lágymelegség nem sok reményre jogosít a jövőben; amazok közvetlenül érezték a pánszlávismus bontó erejét, ez ellen az erősebb testvér karját is keresik s a testvéri jobbot a hazafiúi érzelem is mozgatta, emezek erejük tudatában nem rajonganak úgy az egyesülésért, sőt a tiszántúli egyházkerület hideg magatartása fagyasztólag hat a melegedni kész szivekre is, mert a Vay felszólalásában hallgatólag benne volt a kerület hidegsége is. Hogy a lelkesedés nem lángolt oly magasra a reformátusok konventjében, mint az ág. evangélikusokéban, ez kitetszik abból is, hogy míg emezek 41 tagot küldtek az unió vegyes választmányába, addig a reformátusok mindössze 18 taggal képviselték magukat.

Ez a hatás meglátszik azon vezérczikken is, melyet ez alkalommal Kossuth írt lapjában „Unió“ cím alatt.¹ Kossuth csüggedni sohasem tudott s ennélfogva azt írja: „még fél éve sem mult, hogy az unió nagy gondolata köztünk forog és ma már ezerek ajkairól száll az óhajtás, ezerek kebelében buzog a szilárd szűz akarat és mi a meggyőződés szent hitével mondjuk: az unió meglesz!“ de ő is a távoli jövő homályában sejti már csupán az egyesülést, nem reméli annak hamarosan megvalósulását, mert „rögtöni süker még az ihletésnek varázshangját sem követi“; lángol ugyan a lelkesedéstől, de a borongás némi árnyéka is ülni látszik minden reménye mellett is eme szavaiban: „erősen hiszszük, hogy az értelem fáklyája előtt eloszland a még itt-ott veszteglő homály és a szeretet szelíd melegénél kitágul a szorult szűk kebel; és biztos hiedelemmel állítjuk, már most is ott áll az ügy, hogy ha találkoznék vagy egy zöld asztal, mely mellől az egyesülni nem akarás szólamlanék meg, az ily megszólamlás, hogy ha hátranéz, nem fogná háta mögött találni a közvéleményt, azon közvéleményt, mely a népszava és épen azért az Isten szava“.

¹ *Pesti Hirlap* 1841. 73. sz. E cikk ugyan névtelenül jelent meg, de hangja, irálya Kossuthra vall.

Lic. RácZ Kálmán.